

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2023. gada 28. jūnijā

lietā Nr. 2021-45-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

piedaloties Pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 13. Saeimas deputātu: Valērija Agešina, Edgara Kucina, Borisa Cileviča, Ivana Klementjeva, Artūra Rubika, Jāņa Tutina, Vladimira Nikonova, Igora Pimenova, Ivara Zariņa, Regīnas Ločmeles, Ingas Goldbergas, Ivana Ribakova, Vitālija Orlova, Jāņa Krišāna, Andreja Klementjeva, Ļubovas Švecovas, Jāņa Urbanoviča, Sergeja Dolgopolova, Nikolaja Kabanova un Karinas Sprūdes – pilnvarotajām pārstāvēm Inesei Nikuļcevai un Elizabetei Krivcovai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretārēm Alisi Ziemeli un Lauru Stutāni,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

Rīgā 2023. gada 16., 17., 18. un 30. maija tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

“Par Augstskolu likuma 56. panta trešās, ceturtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105., 112. un 113. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. No 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim Augstskolu likuma 56. pants bija spēkā šādā redakcijā:

“(1) Studijas augstskolā un koledžā notiek saskaņā ar šajā likumā noteiktajā kārtībā izstrādātām, apstiprinātām un licencētām studiju programmām. Studiju programmas tiek īstenotas pilna laika un nepilna laika studijās.

(2) Šis likums neregulē studiju saturu un pārbaudījumos izvirzāmās prasības, kas saistītas ar medicīnu, sportu, mākslu, policiju, robežsardzi, ugunsdzēsību un glābšanu, probāciju, penitenciāro darbu, valsts aizsardzību un citām attiecīgās augstskolas vai koledžas specifiskajām darbības jomām. Šīs prasības nosaka konkrētās augstskolas satversme vai koledžas nolikums.

(3) Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;

2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;

4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.

(4) Augstskola vai koledža ir tiesīga īstenot sagatavošanas kursus, lai sagatavotu ārzemniekus studijām augstskolas vai koledžas studiju programmās.”

Satversmes tiesa 2020. gada 11. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-12-01 “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam” (turpmāk arī – Satversmes tiesas 2020. gada spriedums), ar kuru atzina Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl tā attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

Saeima 2021. gada 8. aprīlī pieņēma likumu “Grozījumi Augstskolu likumā”, kas stājās spēkā 2021. gada 1. maijā (turpmāk – 2021. gada 8. aprīļa grozījumi Augstskolu likumā), un izteica Augstskolu likuma 56. pantu šādā redakcijā:

“(1) Studijas augstskolā un koledžā notiek saskaņā ar šajā likumā noteiktajā kārtībā izstrādātām, apstiprinātām un licencētām studiju programmām. Studiju programmas tiek īstenotas pilna laika un nepilna laika studijās.

(2) Augstskola vai koledža iekšējos normatīvajos aktos nosaka studiju saturu un pārbaudījumos izvirzāmās prasības, kas saistītas ar medicīnu, sportu, mākslu, policiju, robežsardzi, ugunsdzēsību un glābšanu, probāciju, penitenciāro darbu, valsts aizsardzību un citām attiecīgās augstskolas vai koledžas specifiskajām darbības jomām, ciktāl tas nav pretrunā ar šā likuma un citu normatīvo aktu prasībām.

(3) Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Studiju programmā, kas tiek īstenota valsts valodā, ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkst īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot to, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde.

(4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās studiju programmas var īstenot šādos gadījumos:

1) ja tas noteikts starpvalstu līgumos vai Eiropas Savienības programmās paredzētās sadarbības ietvaros;

2) ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”;

3) ja tās ir kopīgās studiju programmas.

(5) Studiju programmu, tajā skaitā kopīgo studiju programmu, var īstenot kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām vai citā svešvalodā, ja tas ir nepieciešams studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Šajā gadījumā visām studiju programmām studiju virziena akreditācijas procesā ir jābūt saņēmušām novērtējumu “labi” vai “izcili”. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj studiju kvalitātes komisija.

(6) Augstskola vai koledža ir tiesīga īstenot sagatavošanas kursus, lai sagatavotu reflektantus studijām augstskolas vai koledžas studiju programmās.

(7) Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus.”

Saeima 2022. gada 15. septembrī pieņēma likumu “Grozījumi Augstskolu likumā”, kas stājās spēkā 2022. gada 11. oktobrī (turpmāk – 2022. gada 15. septembra grozījumi Augstskolu likumā), un izslēdza no Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas vārdus “un koledžās”, izsakot šo daļu šādā redakcijā:

“Augstskolās studiju programmas īsteno valsts valodā. Studiju programmā, kas tiek īstenota valsts valodā, ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkst īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot to, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ceturtnā un piektnā daļa (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskats, apstrīdētās normas, paredzot vispārīgu aizliegumu sniegt augstākās izglītības pakalpojumu svešvalodā, ierobežo Latvijas augstskolu tiesības veikt komercdarbību. Apstrīdētās normas kavējot Latvijas augstskolu konkurētspēju starptautiskā līmenī. Augstskolas dibinātājiem esot tiesības gūt labumu no investīcijām, kas ieguldītas augstskolas materiāltehniskajā bāzē un personālā. Tālmācības kursi kļuvuši par strauji augošu nozari, taču apstrīdētās normas būtiski ierobežojot Latvijas augstskolu iespējas piedalīties šajā globālajā konkurencē, jo pirms tam vajagot iziet ilgu pierādīšanas procesu, īstenojot studiju programmas latviešu valodā atbilstošā kvalitātē. Neesot iespējams arī piesaistīt ārvalstu pasniedzējus un uzsākt studiju programmu īstenošanu svešvalodā, lai tādējādi stiprinātu šo studiju programmu piedāvājumu latviešu valodā un iegūtu novērtējumu “labi” vai “izcili”.

Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot Eiropas Savienības dalībvalstu augstskolu iespējas sniegt augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā. Lai arī noteikumi attiecībā uz Latvijas un citu dalībvalstu augstskolām esot vienādi, faktiski apstrīdētās normas radot priekšrocības Latvijas augstskolām, jo citu dalībvalstu augstskolām pēc būtības vajagot izveidot jaunus pakalpojumus no Latvijā pieejamiem resursiem. Citu dalībvalstu augstskolām, kuras vēlas patstāvīgi īstenot savu izglītības programmu, esot iespēja vai nu gaidīt, kad Latvijas valsts noslēgs starptautisku līgumu ar attiecīgo dalībvalsti, vai arī lūgt Saeimu pieņemt speciālu likumu par labu attiecīgajai augstskolai, taču abas šīs iespējas esot pilnībā atkarīgas no Latvijas valsts politiskās gribas. Tādējādi apstrīdētās normas ierobežojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantā garantēto uzņēmējdarbības un pakalpojumu sniegšanas brīvību un Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Tiesību uz īpašumu ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo likumdošanas procesa sasteigtības dēļ esot pietrūcis laika izvērtēt alternatīvus leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus un apstrīdēto normu atbilstību starptautisko tiesību un Eiropas Savienības tiesību normām. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Saeima nav ņēmusi vērā Satversmes tiesas 2020. gada spriedumu.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētajām normām ir leģitīms mērķis – valsts valodas kā kvalitatīvas augstākās izglītības un zinātnes valodas stiprināšana –, tomēr ierobežojums neesot piemērots šā mērķa sasniegšanai. Tikai sistēmiska un konsekventa valsts valodas politika varot sasniegt leģitīmo mērķi, taču likumdevējs augstākajā izglītībā esot paredzējis šaurākas svešvalodu lietošanas iespējas nekā vispārējā izglītībā. Turklāt apstrīdētās normas nosakot, ka viduvēja un sliktā augstākā izglītība īstenojama tikai valsts valodā, savukārt laba un izcila – arī citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Tādējādi netiekot sasniegts mērķis stiprināt valsts valodas kā konkurētspējīgas augstākās izglītības un augsta līmeņa zinātnes valodas pozīcijas. Pastāvot arī alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi, piemēram, augstskolai varētu tikt piešķirtas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, ja tiek nodrošināta līdzvērtīga programma arī valsts valodā.

Apstrīdētās normas ierobežojot arī Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību. Apstrīdētās normas ierobežojot augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām. Studiju virzienu vajagot padarīt par labu vai izcilu tikai ar Latvijas spēkiem un tikai tad varot piedāvāt studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Tādējādi tiekot izslēgta iespēja īstenot stratēģiju, saskaņā ar kuru kvalitātes uzlabošanai tiek piesaistīti ārvalstu docētāji. Apstrīdētās normas ierobežojot arī mācībspēku iespējas izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodā, kā arī iespējas sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju kursu un programmu īstenošanā. Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot studējošo tiesības izvēlēties tādas studiju programmas, kas tiktu īstenotas svešvalodās. Arī šis pamattiesību ierobežojums

neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un neesot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Turklāt pastāvēt arī alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi. Tā, piemēram, augstākos studiju līmeņos vai atsevišķās jomās varētu pieļaut lielāku svešvalodu īpatsvaru.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves atkārtoja pieteikumā minētos argumentus un papildus lūdza izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam kopsakarā ar 106. pantu. Tāpat tika uzsvērts, ka par studiju programmu īstenošanas valodu būtu jālemj pašām augstskolām to autonomijas ietvaros. Turklāt apstrīdētajās normās neesot ņemtas vērā mazākumtautību tiesības studēt savā valodā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Attiecībā uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. un 113. pantam Saeima norāda, ka: tas vien, ka likumprojektu Saeimai iesniegusi Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija (turpmāk – komisija), nevis Ministru kabinets, nenozīmē, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Tāpat neesot pamatots apgalvojums, ka Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpilde uzsākta tikai brīdī, kad komisija attiecīgo likumprojektu iesniedza izskatīšanai Saeimā. Pirms tam esot veikts likumprojekta izstrādes darbs gan Izglītības un zinātnes ministrijā, gan komisijā.

Pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Apstrīdētās normas veicinot valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā, uzlabojot studējošo valsts valodas prasmi, kā arī stiprinot latviešu valodas lomu zinātnē un līdz ar to izkopjot latviešu valodas lietojumu dažādās zinātnes nozarēs. Pēc Saeimas ieskata, izraudzītie līdzekļi esot piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Pretēji pieteikumā norādītajam, augstākās izglītības sistēmā esot iestrādāta tāda kvalitātes vērtēšanas kārtība, lai zemas kvalitātes studiju programmu īstenošana vispār netiktu pieļauta. Tāpat esot jāņem vērā valsts pozitīvais pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā

izglītības pakāpē. Valsts valodas izkopšana un attīstīšana esot uzdevums, kas izriet no augstskolu pienākuma darboties sabiedrības interesēs.

Pēc Saeimas ieskata, nepastāv citi līdzekļi, kas mazāk ierobežotu pamattiesības, bet būtu tikpat iedarbīgi. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicinot valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā un stiprinot latviešu valodas lomu zinātnē. Latvija kā Eiropas Savienības dalībvalsts atbalstot Eiropas kultūrtelpas stiprināšanu. Tādēļ esot pieļaujama studiju īstenošana tikai valsts valodā un citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, nevis jebkurās svešvalodās.

Nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas pamattiesību ierobežojuma rezultātā, neesot lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Valstij vajagot nodrošināt to, ka netiek mazināts latviešu valodas kā zinātnes valodas potenciāls, un vienlaikus ievērot nepieciešamību nostiprināt Latvijas augstākās izglītības un zinātnes iesaisti starptautiskajā apritē. Līdzsvarojot šīs intereses, likumdevējs esot noteicis, ka studiju īstenošanas valoda pamatā ir latviešu valoda, taču noteiktos gadījumos var būt arī cita Eiropas Savienības oficiālā valoda vai cita svešvaloda.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis atkārtoja Saeimas atbildes rakstā minētos argumentus un papildus norādīja, ka apstrīdētās normas neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Pieteikuma iesniedzējs neesot izteicis iebildumus sakarā ar to, ka apstrīdētās normas ierobežotu tādas augstskolu tiesības, kas tām jau būtu noteiktas. Turklāt apstrīdētās normas neatņemot augstskolām tiesības darboties augstākās izglītības tirgū. Tāpat Saeima norādīja, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītību valsts valodā. Līdz ar to šie jautājumi jau esot vairākkārt un ilgstoši diskutēti sabiedrībā un izglītības nozarē.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Likumdevējs apstrīdēto normu izstrādes gaitā esot apspriedies ar nozares pārstāvjiem, kas piedalījušies komisijas sēdē, un likumdevēja izraudzītie līdzekļi

esot piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Gan valsts augstskolām, gan privātajām augstskolām esot piemērojami vienādi studiju programmu īstenošanas un akreditācijas kritēriji, tātad arī noteikumiem par studiju programmu īstenošanas valodu vajagot būt vienādiem. Tāpat ministrija nepiekrīt pieteikumā norādītajam, ka augstākā izglītība latviešu valodā esot pieļaujama zemākā kvalitātē nekā augstākā izglītība, kura tiek īstenota svešvalodā. Izglītības sistēma kopumā esot vērsta uz to, lai augstskolās būtu iegūstama tikai kvalitatīva izglītība.

Daļa no pieteikumā norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem neesot uzskatāmi par alternatīviem pēc būtības, bet citi līdzekļi nesasniedu leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Ministrija norāda, ka, piemēram, iespēja īstenot studiju programmas svešvalodās un ar to sasaistīts pienākums nodrošināt līdzvērtīgu programmu valsts valodā novestu pie studiju programmu un akadēmiskā personāla slodzes fragmentācijas un izmaksu palielināšanās, turklāt neveicinot konkurētspējīgu atalgojumu.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves norādīja, ka diskusijas par augstākās izglītības internacionalizāciju notiekot nepārtraukti, un līdz ar to nevarot apgalvot, ka diskusijas par studiju programmu īstenošanas valodu nav notikušas. Esot jāņem vērā tas, ka laikā, kad likumdevējam bija jāizstrādā apstrīdētās normas, ministrijai paralēli vajadzēja gatavot vairākus apjomīgus likumprojektus. Apstrīdētās normas pieļaujot visai plašu svešvalodu lietošanu, taču to ierobežojot pieprasījums darba tirgū.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Apstrīdēto normu saturs neesot izveidojies pēkšņi un negaidīti, jo notikušas daudzas diskusijas un viedokļu apmaiņas. Ierobežojumam esot leģitīmie mērķi – demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība –, un tas esot vērsts uz centrālā nacionālas valsts identitātes elementa – valsts valodas – stiprināšanu. Tāpat esot ievērots samērīguma princips. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstrīdētās normas sekmē valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā,

uzlabojot valsts valodas prasmes un stiprinot tās lomu zinātnē. Ja tiktu izraudzīti citi risinājumi, latviešu valodas izmantošana augstākajā izglītībā mazinātos un leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē. Pēc ministrijas ieskata, labums, ko gūst sabiedrība no apstrīdētajām normām, ir lielāks nekā personu tiesību ierobežojums, ja tāds tiktu konstatēts. Latviešu valoda kā vienojošais elements esot sabiedrības saliedētības pamatā.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotā pārstāve norādīja: tas, ka ministrija nebija iesaistīta apstrīdēto normu pieņemšanas procesā, ir rets gadījums, kas tomēr nenozīmējot, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Apstrīdētās normas skarot specifisku nozari.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo esot pārkāpts labas likumdošanas princips. Likumprojektam iesniegtie priekšlikumi neesot apspriesti rūpīgi, un likumprojekta izstrāde bijusi sasteigta. Likumdošanas procesā debates faktiski notikušas par to, vai likumprojekts atzīstams par steidzamu, nevis par alternatīviem risinājumiem. Taču, pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējam bija jāizvērtē Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā minētie alternatīvie līdzekļi. Turklāt vajadzējis izvērtēt arī apstrīdētajās normās ieviestā kvalitātes kritērija kā vienīgā līdzekļa piemērojamību. Izglītības un zinātnes ministrijas apgalvojums, ka apstrīdētās normas esot labākais no alternatīvajiem līdzekļiem, pats par sevi neesot pietiekams arguments. Tāpat neesot nodrošināta sabiedrības līdzdalība un diskusijas ar nozares ekspertiem.

Tiesībsargs uzskata, ka likumdošanas procesā pieļautie pārkāpumi ir būtiski, jo likumdevējs neesot izvērtējis alternatīvos līdzekļus, neesot pienācīgi apspriedis priekšlikumus, neesot nodrošinājis sabiedrības līdzdalību un diskusijas ar nozares ekspertiem un pārstāvjiem. Priekšlikumu apspriešanai vajagot būt argumentētai un izsvērtai, it īpaši tad, ja sabiedrības līdzdalība nav bijusi pietiekama, pieņemamās tiesību normas nav iepriekš saskaņotas Ministru kabinetā un tiek skarts tik nozīmīgs augstākās izglītības elements kā valsts valodas

lietojums. Turklāt steiga radot pavisam iespaidu un tādējādi graujot uzticēšanos valsts varai kopumā.

Tiesas sēdē Tiesībsarga biroja pilnvarotā pārstāve uzsvēra: pat ja Izglītības un zinātnes ministrija dažādu procesu ietvaros ir vērtējusi ar studiju programmu īstenošanas valodu saistītus jautājumus, tas neatbrīvo likumdevēju no pienākuma pašam veikt šo izvērtējumu. Turklāt tiesībsargs neesot guvis apstiprinājumu tam, ka šajos procesos būtu vērtētas apstrīdētās normas un tajās ietvertie jautājumi.

7. Pieaicinātā persona – Augstākās izglītības padome – uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais regulējums nesamērīgi ierobežojot augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību un neaizstāvot latviešu valodas lomu augstākajā izglītībā. Apstrīdētās normas esot balstītas uz pretrunīgu pieņēmumu, ka augstākajai izglītībai, kas tiek īstenota latviešu valodā, pieļaujama zemāka kvalitāte nekā augstākajai izglītībai, kas tiek īstenota svešvalodā.

Valsts valodas loma augstākajā izglītībā esot jāstiprina nevis ar ierobežojošām likuma normām, bet gan pozitīviem ietekmēšanas un attālinātās vadības instrumentiem. Igaunijā visi pilna laika studijās igauņu valodā studējošie saņemot valsts finansējumu.

Tiesas sēdē Augstākās izglītības padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka augstskolas kvalitāte ir daudz plašāks jēdziens nekā studiju programma. Tā ietverot arī pētniecību un zināšanu pārnesi sabiedrībā. Augstskolas valsts valodas lomu stiprinot ne tikai studiju programmu ietvaros, bet arī īstenojot kultūras pasākumus. Augstākās izglītības padome iebilst pret to, ka prasība saņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” tiek attiecināta uz visu izglītības tematisko jomu vai studiju virzienu, jo nereti tiek plānota konkrētu programmu slēgšana, bet to īstenošana ir jāturpina, lai nodrošinātu studējošo tiesības konkrētu programmu pabeigt. Šādu studiju programmu kvalitāte vairs nerasnējot nepieciešamo vērtējumu.

8. Pieaicinātā persona – Rektoru padome – uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemtas neatbilstošā likumdošanas procesā. Likumprojekts neesot

pienācīgi saskaņots ar citām ministrijām, institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, jo Izglītības un zinātnes ministrija to neesot virzījusi izskatīšanai Ministru kabinetā. Neesot pieļaujams tas, ka Satversmes tiesas spriedums tiek izpildīts sasteigtā likumdošanas procesā.

Pēc Rektoru padomes ieskata, prasība saņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” esot nesamērīga, jo tiekot izvirzīta ne tikai svešvalodā īstenojamām, bet visām studiju programmām, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā vai studiju virzienā. Studiju virzienos un izglītības tematiskajās jomās varot ietilpt ļoti atšķirīgas dažādu nozaru studiju programmas. Tāpat normatīvie akti neparedzot iespēju saglabāt tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās tādā gadījumā, ja akreditācijā kāda no programmām nesaņem novērtējumu “izcili” vai “labi”.

Tiesas sēdē Rektoru padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja: lai gan augstskolu pārstāvji piedalījušies komisijas sēdēs, to formālā norise liegusi pilnvērtīgas diskusijas par alternatīviem risinājumiem. Tāpat neesot samērīgi prasību pēc novērtējuma “labi” vai “izcili” attiecināt uz visu izglītības tematisko jomu vai studiju virzienu, jo tādējādi augstskola tiekot kavēta atvērt jaunas studiju programmas. Neesot viegli panākt tādu jauno studiju programmu kvalitātes līmeni, kāds nepieciešams, lai netiktu zaudētas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitāšu asociācija – uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertā prasība visām studiju programmām, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā, saņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” neatbilst Satversmes 113. pantam.

Prasība saņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” esot nepamatoti paplašināta uz visu studiju virzienu. Liegums īstenot studiju programmas citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, ja visas programmas nav saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”, nonākot pretrunā ar augstskolu autonomiju un radot šķēršļus augstskolu darbībai. Tomēr Latvijas Universitāšu asociācija uzskata, ka ierobežojums, atbilstoši kuram studiju programmas īstenojamas tikai Eiropas Savienības oficiālajās valodās un kurš tādējādi izslēdz

citas svešvalodas, ir saglabājams, jo tas ļaujot studiju programmas īstenot angļu valodā, kas jau ilgstoši esot starptautiskā darba valoda. Pēc asociācijas ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot vērtēti alternatīvi līdzekļi.

10. Pieaicinātā persona – Privāto augstskolu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Saeima neesot izvērtējusi alternatīvus līdzekļus un neesot apspriedusies ar nozares speciālistiem. Apstrīdētās normas neesot pienācīgi pamatotas ar atbilstošiem nozares ekspertu pētījumiem un neatbilstot izglītības procesa internacionalizācijas prasībām saskaņā ar Boloņas procesu. Arī Izglītības un zinātnes ministrija neesot izvērtējusi alternatīvus līdzekļus un neesot uzklusījusi ekspertus un asociāciju kā privāto augstskolu pārstāvi. Tādējādi esot pārkāpts labas likumdošanas princips.

Tāpat apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot augstskolu tiesības uz īpašumu un uzņēmējdarbības brīvību. Pēc Privāto augstskolu asociācijas ieskata, studējošo skaits Latvijas augstskolās krietni samazināšoties, un šis apstāklis ne tikai būtiski ierobežojot augstskolu komerciālās intereses, bet arī kopumā negatīvi ietekmējot Latvijas augstskolu spēju konkurēt Eiropas Savienībā un kavējot Latvijas tautsaimniecības attīstību. Izglītības mērķi valsts attīstības kontekstā primāri esot saistīti ar tautsaimniecības attīstību un valsts konkurētspējas veidošanu un tikai pēc tam ar latviešu valodas ilgtspēju.

Apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot arī Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību. Priekšnoteikums, ka akreditācijā jāsaņem novērtējums “labi” vai “izcili”, esot būtisks šķērslis ārvalstu augstskolu ienākšanai Latvijas tirgū. Divām privātajām augstskolām piešķirtās izņēmuma tiesības īstenot studiju programmas pilnībā Eiropas Savienības oficiālajās valodās liecinot par to, ka pastāv mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem var sasniegt leģitīmo mērķi. Tāpat alternatīvs līdzeklis varētu būt prasība studējošajiem nokārtot latviešu valodas eksāmenu, tad gan vienlaikus būtu jānodrošina viņiem iespēja apgūt latviešu valodu.

Tiesas sēdē Privāto augstskolu asociācijas pilnvarotā pārstāve norādīja, ka likumdevējs liedzot augstskolām plānot savu darbību ilgtermiņā. Turklāt valsts valodas aizsardzību esot iespējams nodrošināt arī citos veidos – katrai augstskolai esot izstrādāta valsts valodas izkopšanas stratēģija.

11. Pieaicinātā persona – Dr. habil. philol. Ina Druviete – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Apstrīdētās normas atbilstot tiesībām uz īpašumu. Iepretim pieteikumā norādītajam, internacionalizācijas jēdziens ietverot ne tikai studiju programmu īstenošanu svešvalodās, bet arī mobilitāti, zinātības apmaiņu, zināšanu transmisiju, vienotus kvalitātes kritērijus. Tāpat internacionalizācija esot tikai viens no valsts augstākās izglītības sistēmas konkurētspējas faktoriem. Turklāt pašlaik akadēmiskajā sabiedrībā sākot nostabilizēties iekļaujošā multilingvisma koncepts, kurā īpaši uzsvērta nacionālo valodu vieta un loma. Pieteikumā Latvijas augstskolu konkurētspēja esot nepamatoti piesaistīta svešvalodām.

Likumdevējam būtu vērts pārskatīt nepieciešamību izglītības ieguvi Eiropas Savienības oficiālajās valodās sasaistīt ar latviešu valodā īstenoto studiju programmu novērtējumu “labi” vai “izcili”. Ne visos gadījumos esot nepieciešamas paralēlas studiju programmas latviešu valodā un citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Viena no iespējām plašāk piesaistīt ārvalstu studējošos un mācītbspēkus esot īpašas tieši ārvalstniekiem paredzētas programmas. Tāpat esot saskatāmi regulējuma trūkumi attiecībā uz divām augstskolām, kuras darbojas uz speciālo likumu pamata.

Augstākā izglītība esot sabiedrisks labums, kas nodrošinot ne tikai indivīda karjeras iespējas, bet visas valsts izaugsmi. Valsts valodai nākoties konkurēt ar divām valodām – krievu un angļu valodu. Tādēļ neesot piemērojami brīvā tirgus principi un esot nepieciešams tiesiskais regulējums. Gan valsts, gan privātās augstskolas izsniedzot valsts atzītus diplomus, tādēļ valstij esot tiesības un pienākums noteikt studiju programmu īstenošanas noteikumus, tostarp studiju programmu īstenošanas valodu.

Apstrīdētās normas atbilstot arī Satversmes 112. un 113. pantam. Ina Druviete nepiekrīt tam, ka apstrīdētās normas liegtu mācībspēkiem iespēju sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju programmu īstenošanā, un norāda, ka viena no programmu licencēšanas un akreditācijas prasībām esot starptautiskā sadarbība. Augstākās izglītības kā sabiedriskā labuma pamatuzdevums esot audzināt inteliģenci un sagatavot speciālistus savai valstij. Šiem speciālistiem vajagot būt atbilstošiem noteiktām profesionālās kvalifikācijas prasībām, un viena no tām esot augsta līmeņa valsts valodas prasme. Likumdevējs esot izvērtējis alternatīvas valsts valodas lietojuma nodrošināšanai augstākās izglītības jomā. Vairākas pieteikumā norādītās alternatīvas būtu pretrunā ar valsts valodas statusu.

Tiesas sēdē Ina Druviete norādīja, ka akreditācijas procesā jautājumam par studiju programmu īstenošanas valodu nav īpašas nozīmes. Apstrīdētajās normās noteiktie kvalitātes kritēriji “labi” vai “izcili”, pēc kuriem piešķiramas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, tiešām neesot veiksmīgākais risinājums.

12. Pieaicinātā persona – D. M. soc. Aigars Rostovskis – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā esot pārkāps labas likumdošanas princips, jo neesot veiktas konsultācijas ar augstskolām. Ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā nekādas izmaiņas pēc būtības neesot ieviestas, jo augstskolām joprojām tiekot liegta iespēja īstenot studiju programmas svešvalodās. Nosacījums, kas ļauj īstenot studiju programmu svešvalodā tikai tad, ja vienā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”, nedodot reālu iespēju īstenot studiju programmas svešvalodās. Šāds ierobežojums faktiski liedzot sākt īstenot studiju programmas svešvalodās, ja cita tajā pašā virzienā ietilpstoša studiju programma, kuru paredzēts slēgt, saņēmusi vērtējumu “viduvēji”.

13. Pieaicinātā persona – bijusī izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska – norāda: lai gan darba grupa Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildei netika izveidota, valodas jautājumi varēja tikt aktualizēti citu

procesu ietvaros. Brīdī, kad tika pieņemts minētais Satversmes tiesas spriedums, Izglītības ministrijas darbu priekšplānā esot bijusi augstākās izglītības pārvaldības reforma, kā arī ar Covid-19 infekciju saistīti jautājumi. Tāpat esot gatavots konceptuālais ziņojums “Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā”, kura ietvaros apspriesti arī valodas jautājumi. Vienmēr Izglītības un zinātnes ministrijas ietvaros esot bijusi nodrošināta platforma, kurā augstskolu pārstāvji varējuši pēc savas iniciatīvas iesniegt priekšlikumus par valodas jautājumiem un Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildi.

Ilga Šuplinska uzskata, ka likumdevējam valsts valodas lietojums augstākajā izglītībā ir jānosaka, ņemot vērā to, ka latviešu valoda ir mazā valoda, kā arī Latvijas demogrāfisko un ģeopolitisko situāciju un vēsturi. Apstrīdētajās normās kvalitātes kritēriji esot iestrādāti tādēļ, ka nepieciešams celt augstākās izglītības kvalitāti un piesaistīt ārvalstu studējošos, kuriem nekvalitatīvu pakalpojumu nevarot piedāvāt.

14. Pieaicinātā persona – bijušais Izglītības un zinātnes ministrijas parlamentārais sekretārs Reinis Znotiņš – norāda, ka augstskolu pārstāvjiem bija iespēja izteikt savu viedokli. Diskusijas par studiju programmu īstenošanas valodu esot notikušas dažādos formātos, tostarp nedokumentētu un neformālu diskusiju veidā.

Reinis Znotiņš uzskata, ka svešvalodu izmantošana augstākajā izglītībā nav pretstatāma latviešu valodai. Tādas svešvalodas kā angļu valoda esot nepieciešamas zinātnes attīstībai. Visām studiju programmām būtu jātiecas uz izcilību. Zemas kvalitātes izglītība esot šķērslis ārvalstu studējošo piesaistei. Par to, kā tieši izglītības kvalitāte būtu mērāma, joprojām notiekot diskusijas.

Secinājumu daļa

15. Lietā apstrīdēta vairāku Augstskolu likuma normu atbilstība vairākām Satversmes normām. Tādēļ Satversmes tiesai visupirms nepieciešams noteikt efektīvāko pieeju apstrīdēto normu satversmības izvērtēšanai.

15.1. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim, noteica, ka studiju programmas īsteno valsts valodā, taču ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkstēja īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Savukārt šā panta ceturrtā un piektā daļa paredz izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā. Proti, šā panta ceturrtā daļa paredz gadījumus, kad studiju programmas var īstenot citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā, bet piektā daļa regulē svešvalodu lietojumu izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas.

Tādējādi apstrīdētās normas regulē to, kādā valodā īstenojamas studiju programmas. Apstrīdētās normas ir savstarpēji saistītas, tāpēc Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma satversmību. Atsevišķi tiks norādīti tie vērtējuma aspekti, kas attiecas vienīgi uz kādu no apstrīdētajām normām.

15.2. Apstrīdētās normas ir attiecināmas gan uz valsts un privātajām augstskolām, gan koledžām.

Pieteikumā sniegtais juridiskais pamatojums attiecas uz augstskolām, un Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt divus jautājumus: pirmkārt, valsts un privāto augstskolu iespējas to autonomijas ietvaros īstenot akreditētas studiju programmas svešvalodās, augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās, kā arī studējošo akadēmisko brīvību izvēlēties akreditētas studiju programmas svešvalodās; otrkārt, privāto augstskolu tiesības veikt komercdarbību, īstenojot akreditētas studiju programmas svešvalodās. Arī Saeima un pieaicinātās personas sniegušas viedokļus par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei tiktāl, ciktāl tās attiecināmas uz augstskolām un ar tām saistītajām personām.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts un privātās augstskolas ietilpst vienotā augstākās izglītības telpā, tostarp izsniedz valsts atzītus diplomus, un iesaistās valsts valodas stiprināšanā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 35.1. punktu*). Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība attiecināma kā uz valsts, tā arī uz

privātajām augstskolām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 26. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu satversmība tiktāl, ciktāl tās attiecas uz valsts un privāto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību, un tiktāl, ciktāl tās attiecas uz privāto augstskolu tiesībām veikt komercdarbību.

15.3. Pieteikumā lūgts atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 105., 112. un 113. pantam. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves lūdza izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 106. pantam.

Nemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un Pieteikuma iesniedzēja argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, secināms, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka augstākā izglītība harmoniski apvieno gan izglītības procesu, gan zinātnisko darbību un pētniecību. Šie augstākās izglītības aspekti nav šķirami. Tātad, ja lietā ir apstrīdētas normas, kas attiecas uz augstāko izglītību, to atbilstība Satversmes 112. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 113. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 24. punktu*).

Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma, ciktāl tas attiecas uz augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 113. pantu.

16. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo vairāku subjektu – augstskolu, to mācībspēku un studējošo – pamattiesības. Satversmes tiesa atsevišķi pārbaudīs, vai pamattiesības ir ierobežotas katram no minētajiem subjektiem.

16.1. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētās normas ierobežo augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām.

Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietverta augstskolu autonomija. Tās mērķis ir aizsargāt augstāko izglītību no politiskas un ekonomiskas iejaukšanās un nodrošināt akadēmiskās kopienas pašpārvaldi (*sk.: Academic Freedom and Institutional Autonomy: Commitments Must Be Followed by Action. Joint Statement by ALLEA, EUA and Science Europe, April 2019. Pieejams: eua.eu*). Augstskolu autonomija nav skatāma atrauti no akadēmiskās brīvības. Augstskolas savas autonomijas ietvaros, ciktāl tas saskan ar vispārējiem tiesību principiem un Satversmi, var pieņemt no ārējā spiediena brīvus lēmumus akadēmiskās brīvības nodrošināšanai. Augstskolu autonomija ietver augstākās izglītības iestādes tiesības veidot savu institucionālo stratēģiju, nosakot savus mērķus un misiju, kā arī to sasniegšanas un īstenošanas veidus, tostarp studiju programmu īstenošanas valodas izvēli (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.2. punktu*).

Apstrīdētās normas ierobežo augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām. Proti, tās ierobežo augstskolu brīvību veidot svešvalodās īstenojamas studiju programmas, jo to iespējams darīt tikai noteiktā apmērā un noteiktos gadījumos.

Tātad apstrīdētās normas, ierobežojot augstskolu iespējas veidot un īstenot studiju programmas svešvalodās, ierobežo augstskolu autonomiju.

16.2. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās normas ierobežo mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt augstskolu studiju kursus svešvalodās, kā arī iespējas sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju kursu un programmu īstenošanā.

Akadēmiskā brīvība ir viens no Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietverto tiesību uz izglītību un zinātniskās jaunrades brīvības aspektiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*). Akadēmiskā brīvība ir būtiska kvalitatīvas izglītības un pētniecības nodrošināšanai (*sk.: State of Play of Academic Freedom in the EU Member States:*

Overview of de facto Trends and Developments. European Parliamentary Research Service, March 2023, p. 4. Pieejams: europarl.europa.eu). Akadēmiskās brīvības jēdziens saprotams plaši un tas aptver brīvību izplatīt informāciju, nodarboties ar pētniecību, dalīties ar zināšanām, kā arī paust savus uzskatus un viedokļus (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 6. oktobra sprieduma lietā C-66/18 “Komisija/Ungārija (Enseignement supérieur)” 225. un 226. punktu; sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 27. maija sprieduma lietā “Mustafa Erdoğan and others v. Turkey”, pieteikumi Nr. 346/04 u. c., 40. punktu).

Mācībspēku akadēmiskā brīvība ietver brīvību veikt pasniedzēja darbu, tostarp tiesības izvēlēties, kas tiks mācīts un kāda mācību metode tiks izmantota (sk.: Vrieling J., Lemmens P., Parmentier S., *Academic Freedom as a Fundamental Right. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2011, Vol. 13, pp. 124–125*). Pedagoģiskais darbs nav nošķirams no zinātniskās pētniecības (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.1. punktu). Akadēmiskā brīvība saistāma arī ar augstskolu mācībspēku tiesībām brīvi, gan individuāli, gan kolektīvi veikt pētījumus tos interesējošās jomās, izplatīt šo pētījumu rezultātus un citas zināšanas, apmainīties ar idejām un paust savus viedokļus, nepakļaujoties noteiktu doktrīnu spiedienam, arī studiju procesa ietvaros, piemēram, vadot nodarbības un zinātniski pētnieciskos darbus (sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu un 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu).

Apstrīdētās normas neierobežo augstskolu mācībspēku iespējas veikt pētījumus vai apmainīties ar idejām svešvalodās, taču, ierobežojot augstskolu iespējas veidot un īstenot studiju programmas svešvalodās, ietekmē augstskolu mācībspēku iespējas iesaistīties studiju programmu īstenošanā svešvalodās, tostarp sadarboties ar ārvalstu kolēģiem. Regulējot studiju programmu īstenošanas valodu, tiek ierobežota mācībspēku akadēmiskā brīvība, tostarp brīvība izvēlēties, kādā valodā komunicēt ar studējošajiem studiju procesā. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka ierobežojums izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās uzskatāms par Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvertās

mācībspēku akadēmiskās brīvības ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.1. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību, proti, brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās.

16.3. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo arī studējošo tiesības izvēlēties tādas studiju programmas, kas tiek īstenotas svešvalodās.

Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvertā akadēmiskā brīvība prasa, lai zinātne un izglītība būtu pasargāta no cenzūras, ļaujot studējošajiem izmantot savu izteiksmes brīvību akadēmiskā darba kontekstā. Akadēmiskā brīvība aptver studējošo tiesības nodarboties ar zinātnisko jaunradi un izvēlēties studiju virzienus un programmas valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*).

Apstrīdētās normas noteic, ka studiju programmas īstenojamas valsts valodā, izņemot šajās normās paredzētos gadījumus, kad pieļaujama studiju programmu īstenošana svešvalodās. Tādējādi apstrīdētās normas ietekmē studējošo iespējas studēt svešvalodās īstenojamās studiju programmās, pēc kuru pabeigšanas augstskola izsniedz valsts atzītu diplomu par augstākās izglītības iegūšanu. Taču Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka no Satversmes 112. panta kopsakarā ar 113. pantu neizriet studējošo tiesības prasīt sev vēlamā svešvalodā īstenojamas studiju programmas akreditāciju un iegūt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par sekmīgu šādas studiju programmas apguvi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.2. punktu*). Līdz ar to apstrīdētās normas neierobežo augstskolās studējošo akadēmisko brīvību.

Tātad apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku akadēmisko brīvību.

17. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

17.1. Vērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jāpārbauda, vai likums ir pieņemts, izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām un vai tas ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

Apstrīdētās normas tika pieņemtas 2021. gada 8. aprīlī, izsludinātas 2021. gada 26. aprīlī oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” Nr. 79A un stājās spēkā 2021. gada 1. maijā (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 1019/Lp13 “Grozījumi Augstskolu likumā”*). Pieejama: *saeima.lv*). Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

17.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir pārkāpis labas likumdošanas principu. Likumdošanas process esot bijis sasteigts, un likumdevējs neesot izpildījis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumu un izvērtējis alternatīvus risinājumus. Tāpat likumdevējs neesot nodrošinājis diskusijas ar nozares pārstāvjiem un sabiedrību, kā arī neesot izvērtējis apstrīdēto normu atbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām. Arī vairākas pieaicinātās personas paudušas līdzīgu viedokli (*sk. tiesībsarga, Rektoru padomes, Privāto augstskolu asociācijas un Aigara Rostovska viedokļus lietas materiālu 2. sēj. 76.–80., 100.–101., 103.–104. un 132.–133. lp.*).

Savukārt Saeima norāda, ka likumdošanas process ir bijis atbilstošs labas likumdošanas principam. Apstrīdētās normas esot pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kuru mērķis ir īstenot reformu, proti, pāreju uz izglītību valsts valodā, un valsts valodas jautājumi esot jau ilgstoši diskutēti nozarē un sabiedrībā. Arī

Izglītības un zinātnes ministrija un Tieslietu ministrija uzskata, ka labas likumdošanas princips ir ievērots.

17.2.1. Satversmes 85. pants piešķir Satversmes tiesai ekskluzīvu kompetenci atzīt par spēkā neesošiem likumus un citus aktus vai to daļas. No šā panta izriet, ka Satversmes tiesas spriedumam ir vispāršaistošs spēks un tas ir obligāts ikvienam, tostarp arī likumdevējam. Tiesiskā, demokrātiskā valstī starp konstitucionālajiem orgāniem valda savstarpēja cieņa, un nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka Satversmes tiesas spriedums netiek izpildīts vai tiek izpildīts tikai formāli. Labas likumdošanas princips liek likumdevējam vērtēt pamattiesību ierobežojuma satversmību, ievērojot Satversmes tiesas spriedumos paustās atziņas. Likumdevējam it sevišķi jāņem vērā tie Satversmes tiesas spriedumi, kuros attiecīgais jautājums jau ir vērtēts un konkrētās tiesību normas atzītas par neatbilstošām Satversmei.

Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā iepriekš spēkā bijušais studiju programmu īstenošanas valodas tiesiskais regulējums atzīts par neatbilstošu Satversmei. Spriedumā secināts, ka likumdevējs nebija apsvēris iespējas izmantot citus, personu tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus leģitīmā mērķa sasniegšanai. Satversmes tiesa norādīja uz diviem mazāk ierobežojošiem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35. punktu*).

Atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam ir jāizvērtē Satversmes tiesas spriedumā norādītie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ja likumdevējs, izvērtējot Satversmes tiesas norādītos alternatīvos līdzekļus, atzīst, ka atbilstošāks ir cits risinājums, tas savas rīcības brīvības ietvaros ir tiesīgs to izvēlēties, pamatojot šo izvēli.

17.2.1.1. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā atzīts, ka viens no alternatīviem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem, kas mazāk aizskartu augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku akadēmisko brīvību, ir šāds: piešķirt tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās tām augstskolām, kuras sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35.1. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta ceturtās daļas 2. punkts noteic, ka studiju programmas var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”. Tādējādi likumdevējs apstrīdētajās normās ir noteicis kvalitātes kritēriju izpildi kā priekšnoteikumu tiesībām īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās.

Tomēr Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā kvalitātes kritēriji atzīti par līdzekli, kas mazāk ierobežotu augstskolu autonomiju un mācībspēku akadēmisko brīvību. Lai gan akreditācijas procesā ikviena studiju programma tiek novērtēta arī individuāli, likumdevējs prasību saņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” ir attiecinājis uz visām attiecīgajā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošajām studiju programmām. Tādējādi tiesības īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās ir atkarīgas no tā, vai arī visas pārējās konkrētajā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas saņēmušas attiecīgu novērtējumu. Taču vienā izglītības tematiskajā jomā var ietilpt ļoti dažādas studiju programmas (*sk. Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikums Nr. 322 “Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju”*). Apstrīdētās normas var ietekmēt to, kā augstskolas savas autonomijas ietvaros pieņem lēmumus par studiju programmām. Augstskolām, veidojot jaunas studiju programmas vai arī plānojot slēgt kādu studiju programmu, jārēķinās ar to, ka šīs studiju programmas var nesaņemt novērtējumu “labi” vai “izcili” un līdz ar to citas tajā pašā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas vairs nevarēs īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās (*sk. Augstākās izglītības padomes, Rektoru padomes un Ilgas Šuplinskas viedokļus lietas materiālu 4. sēj. 15.–16., 36. un 101. lp.*).

Likumdevējs prasību pēc akreditācijas novērtējuma “labi” vai “izcili” ir izvirzījis arī studiju programmām, kas ietilpst izglītības programmu grupās valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Proti, Augstskolu likuma 56. panta piektā daļa noteic, ka studiju programmas, tajā skaitā kopīgās studiju programmas, izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas –

var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, ja visas studiju programmas studiju virziena akreditācijas procesā ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”.

Priekšlikumu attiecināt kritērijus “labi” vai “izcili” arī uz valodu un kultūras studijām iesniedza Saeimas deputāti komisijas sēdei pirms likumprojekta otrā lasījuma. Pamatojot šo priekšlikumu, tika norādīts: ja jau virzāties uz kvalitāti, tad arī šīm studiju programmām jāasniedz noteikti kvalitātes kritēriji (*sk. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 6. aprīļa sēdes audioierakstu lietas materiālu 2. sēj.*). Satversmes tiesa atzīmē, ka valodu un kultūras studijas nav iespējams apgūt, studējot tikai valsts valodā. Šī izglītības programmu grupa ir īpaša ar to, ka ietver Eiropas Savienības oficiālo valodu vai citu svešvalodu apguvi. Taču Augstskolu likuma 56. panta piektā daļa liedz īstenot šīs studiju programmas svešvalodās, ja kāda studiju virzienā ietilpstošā studiju programma saņēmusi novērtējumu, kas ir zemāks par “labi” vai “izcili”.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs apstrīdētajās normās ir noteicis kvalitātes kritēriju izpildi kā priekšnoteikumu tiesībām īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, taču nav izvērtējis, vai ar šiem kritērijiem netiks nesamērīgi ierobežota augstskolu autonomija un ar to saistītā mācībspēku akadēmiskā brīvība.

Turklāt likumdevējam bija jāņem vērā arī Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā atzītais, ka studiju programmu īstenošanas valodas tiesiskais regulējums stiprina valsts valodas lomu augstākajā izglītībā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 32. punktu*). Proti, likumdevējam bija jāizvērtē, kā apstrīdētās normas aizsargā valsts valodu augstākajā izglītībā.

Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves tiesas sēdē norādīja: apstrīdētās normas paredz plašas svešvalodu izmantošanas iespējas un pēc būtības pieļauj to, ka visas studiju programmas varētu tikt īstenotas svešvalodās, jo lielākā daļa studiju programmu saņem akreditācijas novērtējumu “labi” vai “izcili”. Augstskolas turpinot īstenot studiju programmas valsts valodā atbilstoši Latvijas darba tirgus pieprasījumam. Tomēr Satversmes tiesa vērs uzmanību uz to, ka

tiesiskajam regulējumam, kas skar valsts valodu, jāparedz valsts valodas konstitucionālajam rangam atbilstošas garantijas. Valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā nevar padarīt atkarīgu tikai no darba tirgus pieprasījuma. Šāda pieeja nav vērsta uz ilgtspējīgu valsts valodas aizsardzību.

Turklāt apstrīdētās normas rada pretnostatījumu starp augstākās izglītības kvalitāti un valsts valodu, pieļaujot to, ka svešvalodās var tikt īstenotas tikai tādas studiju programmas, kas saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”, bet valsts valodā – arī tādas, kas saņēmušas novērtējumu “viduvēji”. Tādējādi var tikt apdraudētas iespējas saņemt kvalitatīvu augstāko izglītību valsts valodā un tikt apdraudēta arī valsts valodas akadēmiskā un zinātniskā attīstība. Valsts valodai augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanā un attīstībā jābūt prioritārai. Satversmes tiesa atzīmē: citu valstu pieredze liecina, ka valsts valodas aizsardzībai augstskolās var tikt izmantoti dažādi risinājumi (*sk., piemēram: Pruvot E. B., Estermann T., Popkhadze N., University Autonomy in Europe IV: The Scorecard 2023. Brussels: European University Association, pp. 50.–51. Pieejams: eua.eu*).

Tādējādi likumdevējs nav izvērtējis to, vai ar apstrīdētajām normām netiks nesamērīgi ierobežota augstskolu autonomija un ar to saistītā mācībspēku akadēmiskā brīvība, vienlaikus aizsargājot valsts valodu augstākajā izglītībā.

17.2.1.2. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādīts, ka personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis varētu būt arī izņēmumi no vispārējā regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), tāpat kā šīs normas iepriekšējā redakcija, kas jau vērtēta Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā, noteica vienādu valsts valodas un svešvalodu izmantošanas proporciju visās zinātnes nozarēs un visos studiju līmeņos.

Bijusī izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska tiesas sēdē apstiprināja, ka atsevišķās nozarēs iespējami izņēmumi netika vērtēti. Attiecībā uz noteiktiem studiju līmeņiem Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves norādīja, ka šis jautājums ticis vērtēts, izstrādājot konceptuālo ziņojumu “Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā”. Proti, šā ziņojuma izstrādes gaitā

priekšlikums par iespējām izmantot svešvalodas doktorantūras studiju līmenī neesot guvis augstskolu pārstāvju atbalstu. Tomēr tiesas sēdē Rektoru padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka augstskolas cēla iebildumus nevis pret to, ka dažādos studiju līmeņos varētu būt atšķirīgs tiesiskais regulējums attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu, bet gan pret priekšlikumu noteikt pienākumu promocijas darbus izstrādāt angļu valodā. Turklāt Satversmes tiesa atzīmē, ka minētais ziņojums nevar aizstāt likumdevēja vērtējumu par svešvalodu lietojumu noteikta līmeņa studijās, tas attiecas tikai uz doktorantūras līmeņa studijām un nav vērsts uz studiju programmu īstenošanas valodas tiesisko regulējumu.

Tādējādi Satversmes tiesa negūst pārliecību, ka likumdevējs būtu vērtējis to, vai svešvalodu izmantošanas proporcija atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteiktos studiju līmeņos varētu būt atšķirīga.

17.2.1.3. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā likumdevējam atvēlētais laiks jauna tiesiskā regulējuma izstrādei bija vairāk nekā desmit mēneši. Pamatojoties uz Izglītības un zinātnes ministrijas vēstulē izteikto priekšlikumu, komisija likumprojektu Saeimā iesniedza aptuveni vienu mēnesi pirms šī termiņa beigām. Likumprojekts tika izskatīts steidzamības kārtībā, lai tiesību normas stātos spēkā līdz brīdim, kad iepriekšējais tiesiskais regulējums atbilstoši Satversmes tiesas 2020. gada spriedumam zaudētu spēku.

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka konsultācijas, sagatavojot likumprojektu, nav notikušas (*sk. likumprojekta "Grozījumi Augstskolu likumā" (Nr. 1019/Lp13) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)*). Komisijas sēdē vairāki deputāti norādīja, ka likumdošanas process bijis nepārdomāts un tajā nav notikusi izvērsta diskusija par Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildi un alternatīviem līdzekļiem. Izglītības un zinātnes ministrija komisijas sēdē atzina, ka likumprojekta izstrādes darbu vajadzēja uzsākt daudz agrāk, lai īstenotu konsultācijas ar nozares pārstāvjiem. Arī Saeimas Juridiskais birojs norādīja, ka nav guvis pārliecību par to, ka būtu izsvērti visi Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītie alternatīvie līdzekļi (*sk. Saeimas*

Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 23. un 24. marta, 6. un 7. aprīļa sēžu audioierakstus lietas materiālu 2. sēj.).

Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs, vērtējot Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus, būtu pēc iespējas apzinājis ieinteresēto personu viedokļus.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus.

17.2.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējam, izstrādājot tiesisko regulējumu, kas nosaka studiju programmu īstenošanas valodu, bija jāņem vērā arī mazākumtautību tiesības.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei un starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu*).

Mazākumtautību tiesību atzīšana un ievērošana ietverta Satversmes 114. pantā. Valstij ir pienākums respektēt un garantēt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības saglabāt un attīstīt savu identitāti, saglabājot un attīstot mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*). Izglītība ir būtiska mazākumtautību identitātes, kuru pamatā veido valoda un kultūra, saglabāšanai. Tiesiskais regulējums, kas izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas – paredz izņēmumu no pienākuma studiju programmas īstenot valsts valodā, nodrošina uz mazākumtautību identitātes saglabāšanu vērstu studiju programmu īstenošanas iespējas (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 34. punktu*).

Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības jomā, tostarp Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu un 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā*

Nr. 2019-20-03 18.3. punktu). Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību regulē citstarp mazākumtautību tiesības uz izglītību. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja ir norādījusi, ka izglītības jēdziens konvencijā saprotams plaši, aptverot arī augstāko izglītību (*sk.: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities: Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities (Thematic Commentary No. 1). 2 March 2006, ACFC/25DOC(2006)002, p. 13; sk. arī: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities: The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention (Thematic Commentary No. 3). 5 July 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, para. 75).*

Apstrīdētās normas pieļauj iespēju īstenot studiju programmas izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas – Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās tikai tad, ja visas attiecīgajā studiju virzienā ietilpstošās studiju programmas ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”. Tādējādi apstrīdētās normas var ietekmēt mazākumtautību tiesību aizsardzību.

Tāpēc likumdevējam, pieņemot apstrīdētās normas, bija jāvērtē to atbilstība arī Satversmes 114. pantam un Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību. No lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu veicis šādu izvērtējumu.

17.2.3. Ņemot vērā šā sprieduma 17.2. punktā minēto, likumdevējs nav izvērtējis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus, kas mazāk ierobežotu personas pamattiesības, līdzsvarojot tos ar nepieciešamību aizsargāt valsts valodu augstākajā izglītībā. Tātad likumdevējs nav nodrošinājis Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma pienācīgu izpildi. Tāpat likumdevējs nav izvērtējis apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 114. pantam un Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Tādējādi ir pieļauts būtisks labas likumdošanas principa pārkāpums.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

18. Konstatējot apstrīdēto normu neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tās atzīstamas par prettiesiskām un spēkā neesošām. Tā kā apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, ir atzītas par neatbilstošām Satversmes 112. un 113. pantam, vairs nav nepieciešams vērtēt šo normu atbilstību Satversmes 105. un 106. pantam.

19. Likumdevējs ar 2022. gada 15. septembra grozījumiem Augstskolu likumā izslēdza no likuma 56. panta trešās daļas (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) vārdus “un koledžās”. Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra) vairs neregulē studiju programmu īstenošanas valodu koledžās, taču turpina regulēt studiju programmu īstenošanas valodu augstskolās.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, Satversmes tiesā nav apstrīdēta. Satversmes tiesai jāvērtē, vai ir nepieciešams un pieļaujams paplašināt izskatāmās lietas prasījuma robežas un izvērtēt arī jautājumu par to, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, atbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

Satversmes tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiek novērsts Satversmei neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 10. punktu*). Lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, jānoskaidro, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās

lietas izlemšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-08-03 9.2. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim, un redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, paredz vienādu tiesisko regulējumu attiecībā uz augstskolu studiju programmu īstenošanas valodu. Tādēļ šajā spriedumā izdarītie secinājumi par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilstību Satversmes 112. un 113. pantam ir attiecināmi arī uz Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra. Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, var atzīt par neatbilstošu Satversmes 112. un 113. pantam tā paša pamatojuma ietvaros.

Tātad arī Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra), ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

20. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Satversmes tiesai ir plaša rīcības brīvība izlemt, no kura brīža apstrīdētā norma zaudē spēku. Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 43. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim un kas apstrīdēta pieteikumā, ir zaudējusi spēku. Likumdevējs ar 2022. gada 15. septembra grozījumiem Augstskolu likumā grozīja likuma 56. panta trešo daļu, un no 2022. gada 11. oktobra tā ir spēkā jaunā redakcijā. Augstskolu likuma 56. panta ceturtā un

piektā daļa ir spēkā redakcijā, kuru Pieteikuma iesniedzējs apstrīdējis. Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas dienas.

20.1. Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, no kura brīža spēku zaudē Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (spēkā esošajā redakcijā), ceturtnā un piektā daļa.

Satversmes tiesa ņem vērā to, ka šīs normas skar Latvijas valsts konstitucionālo identitāti – valsts valodu – un regulē būtisku augstākās izglītības aspektu. Ja tās tiktu atzītas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanas brīža vai kāda brīža pagātnē, tad vairs neviena tiesību norma neregulētu valodu lietojumu augstskolu studiju programmās. Konkrētajā situācijā likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai tas varētu rūpīgi un izsvērti izvērtēt to, kā vislabāk līdzsvarot augstskolu autonomiju un mācībspēku akadēmisko brīvību ar nepieciešamību aizsargāt valsts valodu augstākajā izglītībā. Likumdevējam jārada tāds tiesiskais regulējums, kas vērsts uz ilgtspējīgu valsts valodas aizsardzību augstākajā izglītībā un vienlaikus nodrošina līdzsvaru ar augstākās izglītības un zinātnes attīstību Eiropas kultūrtelpā.

Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (spēkā esošajā redakcijā), ceturtnā un piektā daļa atzīstamas par spēkā neesošām no 2024. gada 1. jūlija.

20.2. Satversmes tiesai jāizvērtē arī Pieteikuma iesniedzēja lūgums atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, Satversmes tiesa ņem vērā tiesiskās drošības principu. Apstrīdētās normas veido vienotu tiesisko regulējumu, kas nosaka studiju programmu īstenošanas valodu. Ja par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē tiktu atzīta tikai daļa no vienotā tiesiskā regulējuma, tas radītu tiesisko nenoteiktību.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) nav atzīstama par spēka neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo, ceturto un piekto daļu, ciktāl šīs normas attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošām no 2024. gada 1. jūlija.

2. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ciktāl šī norma attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2023. gada 28. jūnijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš